

Dziekanat
Wydziału Filozofii i Socjologii
wpłynęło dn. 7.07.2015r.
podpis

Dr hab. Andrzej Pankalla
Zakład Psychologii Ogólnej i Psychodiagnostyki
Instytut Psychologii
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

Poznań, dn. 30.06.2015 r.

Ocena dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego (w tym popularyzatorskiego i w zakresie współpracy międzynarodowej) Pani dr Jolanty Kociuby, ze szczególnym uwzględnieniem osiągnięcia naukowego stanowiącego podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Dokonana w ramach zasad postępowania habilitacyjnego określonych w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.). Zgodnie z ustawą, przedmiotem oceny jest wkład w rozwój dyscypliny naukowej jako efekt dorobku i wskazanego osiągnięcia naukowego po otrzymaniu stopnia doktora oraz aktywność naukowa Habilitantki, ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego w zakresie nauk społecznych, w dyscyplinie – nauki o poznaniu i komunikacji społecznej.

1. Uwagi ogólne/sylwetka naukowa Habilitantki

Habilitantka – Pani dr Jolanta Janina Kociuba (ur. 24 czerwca 1958 roku i mieszkająca nadal w Lublinie) – uzyskała tytuł magistra psychologii w 1982 r. na KUL-u, a doktora w 1994 roku na UMCS w Lublinie. Obecnie jest adiunktem w Zakładzie Antropologii Kulturowej Instytutu Filozofii UMCS w Lublinie, a także biegłym sądowym, natomiast była asystentem w Zakładzie Psychologii Ogólnej UMCS, adiunktem w Instytucie Psychologii UMCS i Instytucie Socjologii UMCS oraz wykładowczynią kilku uczelni i nauczycielem kontraktowym psychologii. Jej specjalność naukowa to psychologia tożsamości, a także socjologia kultury i antropologia kulturowa.

2. Ocena osiągnięcia naukowego stanowiącego podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, a zatem i oceny w tej części recenzji jest, zgodnie z decyzją Habilitantki, monografia zatytułowana

Idea Ja i koncepcja tożsamości. Zmiana znaczenia idei Ja i koncepcji tożsamości w nauce i kulturze (w autoreferacie Habilitantka podaje skrótowy, niezgodny z oryginałem podtytuł). Praca ma 263 strony i składa się z 2 współzależnych części: psychologicznej i społeczno-kulturowej.

Pozwolę sobie od razu na wypunktowanie moich szczegółowych uwag (pozytywnych i negatywnych), pytań i zastrzeżeń, według metody „od a do z”, czyli podążając od strony tytułowej do bibliografii i podając, gdy tylko to możliwe i istotne, odniesienia do konkretnej strony monografii:

- tytuł jest nieco niezręcznie zredagowany i dubluje pojęcia z podtytułu, który to bez negatywnych konsekwencji mógłby stanowić temat pracy,
- już w spisie treści można zauważyć dalsze nadużywanie i brak jednoznacznego rozumienia pojęcia „koncepcja”, które przecież ma swoje czytelne znaczenie/a w ramach filozofii nauki i warto do nich się odnosić,
- propozycja wybitnego filozofa kultury W. Welscha stanowi nomen omen ujęcie filozoficzne, a została bez uzasadnienia w tekście wykorzystana w części psychologicznej pracy (vide: spis treści),
- syntetycznie i trafnie/adekwatnie przez Autorkę zaprezentowane, możemy poznać we wstępie ponowoczesne rozumienie tożsamości (s. 15-27),
- podobnie zręcznie i, co ważne, w sposób autorski poradziła sobie Habilitantka z uporządkowaniem obecnego od zarania w literaturze przedmiotu bałaganu (i zakresu pojęciowego dotyczącego terminów: ja, self, ego, jażn etc. (s. 29-40),
- autorka dość nagminnie cytuje autorów z drugiej ręki (np. W. Jamesa s. 38), co w pracy o ambicjach historycznych („analiza historyczno-porównawcza” – Autoreferat s. 1), nie powinno mieć miejsca,
- s. 53 i 55: ten sam akapit powtórzony od słowa „Podejście...” (zawiodła metoda „kopiuj-wklej” czy błąd redakcyjny, wydawniczy?),
- nieco niepokoi mechaniczne nadużywanie niektórych opracowań (np. prac Pervina), dotyczących analizowanych koncepcji tożsamości, zamiast pokuszenia się o własną ich syntezę/opinię,
- autorka często odnosi się do badań polskich z obszaru tożsamości, co należy uznać za cenny i, co ważne, merytorycznie uzasadniony przykład badawczego „lokalnego patriotyzmu” w dobie nadmiernej amerykańskiej nauki, w tym psychologii,
- autocytat w postaci wklejenia do monografii obszernego fragmentu własnego artykułu (s. 83-91), należy uznać za nadużycie na poziomie poważnej „pracy na tytuł”,
- s. 93 Autorka utożsamia konstrukcjonizm z konstruktywizmem?
- s. 95: brak odniesienia bibliograficznego do prac S. Keena,
- Autorka trafnie, choć zbyt często, relacjonuje powszechnie znane koncepcje tożsamości (wystarczyłoby odwołać się do nich...), natomiast na pochwałę zasługują ciekawie stawiane pytania do nich i refleksja filozoficzna snuta na ich podstawie (np. koncepcja dialogowego ja na s. 107, zakończenie pierwszej części pracy i inne),
- na końcu części pierwszej pracy napotykamy na podsumowanie koncepcji Hermansa i Welscha i szerzej – koncepcji postmodernistycznych, zamiast właściwego podsumowania i konkluzji do całej części omawiającej koncepcje psychologiczne,
- część pierwsza pracy ma charakter przeglądowy i stanowi, choć nasycony autorskimi uwagami i trafnymi pytaniami, w znacznej części opis czy wręcz zbiór relacji z koncepcji, a nawet „relacji z relacji”, co niestety należy uznać za słabość pracy, jako ex definitione – poważnej rozprawy naukowej („na tytuł”) przecież, a nie skryptu akademickiego...,
- część druga pracy zaczyna się od podrozdziału o koncepcji tożsamości G.H. Meada (s. 121-128), który w większości pochodzi z drugiej ręki, czyli zamiast opinii

odautorskiej i odniesień do samego Meada zawiera relacje z opisów i interpretacji m.in. Goffmana czy Elliota,

– podobnie w przypadku koncepcji E.H. Eriksona (s. 138-139): to albo Witkowski o Eriksonie albo zwykły, podręcznikowy opis jego koncepcji, zaczynający się od słów typu „Erikson podejmuje”..., „Erikson odróżnia”...etc.), a to przecież nie skrypt dla studentów czy praca o Eriksonie...,

– za dobrą stronę części drugiej pracy należy uznać fakt, iż Autorka będąc psychologiem nie boi się dotykać teorii i zjawisk stricte socjologicznych, filozoficznych czy antropologicznych oraz zgrabnie i nieredukcjonistycznie inkorporować je w swój wywód, a szerzej w strukturę swej pracy (przykładem cały rozdz. 2.1.3: s. 139-170), z drugiej strony ów rozdział, kierując się jego tytułem, winien skupiać się na perspektywie socjologicznej, a zawiera między innymi odniesienia do badaczy spoza tej dyscypliny, co zdradza niekonsekwencje i brak precyzji pojęciowej Autorki,

– s. 147-151: trzy akapity „żywcem” przeniesione z innych prac Autorki, praktyka podobna do s. 83-91 i źle widziana/oceniana w pracach na takim poziomie,

– strony 155-170 (i wrywkowo dalej, np. niezwykle trafne podsumowania podrozdziałów) zawierają najlepszy, najdojrzalszy fragment rozprawy. Tak właśnie pisana mogłaby być całość pracy: odautorsko, syntetycznie, porównawczo, metateoretycznie, niezwykle celnie dobierając fragmenty prac innych autorów czy też wyłącznie ilustrując nimi swe tezy i stawiając w konsekwencji intrygujące pytania (np. s. 160-162). Autorka wprowadzając mimochodem w obieg psychologiczny idee atrofii tożsamości, nietożsamości, posttożsamości, transwersalnego ja etc., dyplomatycznie tym zabiegiem edukuje psychologów, czasem niejako zafiksowanych na tradycyjnych i już nieaktualnych kulturowo i naukowo podejściach w tym obszarze badawczym,

– s. 171-173 i dalej zawiera autorskie wprowadzenie w klasyczną psychologię kulturową, pomija jednak wielu klasyków: Cole’a, Shwедера, Boescha oraz, zalewając czytelnika słowem „tamże”, stanowi w pewnej mierze „cytatologię” czy „parafrazologię” podręcznika Boskiego (2010), prac Gergena, Kona czy Matsumoto/Juang (s. 210 i dalej). Autorka także, często niejednoznacznie i/lub nie wyjaśniając w jakim znaczeniu, używa tutaj na różne sposoby zwrotu „psycho-kulturowy” („wymiar”, „układ”, „ujęcie problemu...” w perspektywie...”),

- rozdział 2.2.1 zawiera odniesienia do mych własnych propozycji teoretycznych (oraz tych budowanych wraz z Z. W. Dudek, 2008 i A. Kilian, 2007) i muszę jako autor stwierdzić z dużą satysfakcją, iż są relacjonowane i wykorzystywane do realizacji postawionych celów w pracy Habilitantki w sposób precyzyjny, adekwatny i, co ważne, oryginalny,

– podsumowanie pracy to dla odmiany wyjątkowo słaby jej punkt: jest niekonkluzywne (zawiera pytania a nie wnioski czy choćby próbę odpowiedzi na kolokwialnie zadane pytanie „i co z tego?”), nieautorskie („według Korporowicza...”), dość asekuracyjne jak na tak odważną pracę i last but not least – jest niezwykle zdawkowe, lakoniczne, nieproporcjonalne i nieadekwatne do objętości pracy i jej zawartości tematycznej,

– bibliografia: bogata/wyczerpująca i adekwatna wobec problematyki pracy, dominują w niej pozycje polskojęzyczne, ale zawiera także literaturę w języku angielskim i francuskim.

Patrząc dalej na pracę Habilitantki już mniej „aptekarcko” i zmierzając do konkluzji, można dodatkowo stwierdzić, iż monografia ma charakter teoretyczny, a także po części metaanalizyczny, bowiem zawiera autorsko wybrane, uporządkowane i

(jedynie czasem) potraktowane koncepcje ja i tożsamości, w tym ustosunkowanie się do ich, dostępnych w obiegu naukowym, opracowań i analiz znanych badaczy. Po części jest pracą przeglądową wobec literatury przedmiotu, po części „diagnostyczną” wobec stanu kultury i ludzkiej psyche specyficznych dla końca XX i początków XXI wieku. Jej specyfikę stanowi interdyscyplinarny sposób ujęcia (filozoficzno-socjologiczno-psychologiczny) tematu obecnego w tytule i głównego problemu ujętego w postaci podtytułu.

Zdaniem Autorki, zrealizowała w pracy kilka zadań (Autoreferat, s. 1-3): „W książce dokonano analizy historyczno-porównawczej takiej kategorii poznawczej, jaką jest pojęcie własnego Ja i tożsamość w perspektywie psychologicznej i społeczno-kulturowej”, a „Celem monografii jest zaprezentowanie i uzasadnienie tezy, że pojęcie własnego Ja i pojęcie tożsamości jako kategorie teoretyczne zdewaluowały się w postmodernistycznym dyskursie w obrębie takich nauk jak psychologia i socjologia”. Autorka pokazuje na przykładzie wybranych/prominentnych/reprezentatywnych koncepcji obecnych w ramach wspomnianych dyscyplin przejście od substancjalnego do narracyjnego ujęcia tożsamości oraz od podmiotowego do przedmiotowego, ale i rozproszonego/rozmytego obrazu Ja. Trafnie diagnozuje kryzys pojęcia tożsamości jako kategorii poznawczej, którego przyczynę upatruje we współczesnej, płynnej rzeczywistości kulturowej. Ewolucję znaczenia (ważności) idei ja i tożsamości w wybranych dyscyplinach (szerzej – w nauce/myśleniu i pisaniu o nich), wiąże Autorka z charakterystycznymi dla ponowoczesności zmianami w kulturze (akcydentalność, płynność, niestabilność, relatywizm, umowność, subiektywizm etc.). I tu także trudno zarzucić Autorce jakiegokolwiek uchybienia, a można raczej docenić transdyscyplinarną erudycję i łatwość w zmianie perspektyw poznawczych.

Reasumując: Pomimo wielu usterek i uwag krytycznych (vide: powyżej) – do uwzględnienia przy kolejnym wydaniu pracy (!), można potwierdzić, iż owe wyżej wymienione zadania badawcze udało się jej wykonać w większości pomyślnie. Cieszy w pracy czytelna jej struktura, niewielka liczba błędów merytorycznych, spójny wewnętrznie język opisu i dobre osadzenie w teoriach naukowych, dobre rozeznanie w wielu, niełatwych przecież koncepcjach tożsamości i idei ja oraz próba integrowania perspektyw kilku dyscyplin w ramach jednej monografii. Autorka ma dużą umiejętność syntezy, stawia intrygujące pytania, a za pomocą swej pracy dokonuje oryginalnej i trafnej diagnozy tak sytuacji w kulturze ponowoczesnej, jak i w naukowych koncepcjach tożsamości i idei ja.

Ocena: pozytywna

3. Ocena pozostałego dorobku naukowego po otrzymaniu stopnia doktora

Zgodnie z wykazem opublikowanych prac naukowych, przedstawionym przez Habilitantkę (Załącznik 3.), na swym koncie posiada 59 publikacji, w tym dwie monografie (nie licząc rozprawy habilitacyjnej), 1 książkę współredagowaną (Księga jubileuszowa), 8 artykułów w pismach recenzowanych (w tym jedynie dwa anglojęzyczne i to w pismach o małym wpływie w obiegu naukowym – ukraińskim i rosyjskim), 33 artykuły w tomach zbiorowych i rozdziały w monografiach (w tym jeden anglojęzyczny i to w tomie czeskojęzycznym), 8 haseł w 2 słownikach/encyklopediach. Autorka jako swój dorobek podaje także 7 recenzji i abstraktów, co nie jest częstą praktyką i nie stanowi większego znaczenia w ocenie dorobku naukowego.

Na uwagę zasługuje monografia *Tożsamość aktora* z 1996 roku, w której choć można zauważyć podobieństwa rozdziału 2 i 3 do fragmentów rozprawy habilitacyjnej, Autorka podejmuje ciekawe i oryginalne problemy: aktora jako osoby społecznej, aktorstwa jako metody poszukiwania własnej tożsamości poprzez tworzenie fikcyjnych światów, oraz ewolucji koncepcji własnego ja u studentów szkoły teatralnej i aktorów. Oryginalnie też promuje i stosuje do własnych celów pracy program badawczy i narzędzia badawcze kanadyjskiego uczonego R. L. Écuyera.

Uwagę zwraca także kolejna monografia pt. *Analityczne ujęcie badań jakościowych. Badanie poczucia tożsamości aktorów*. Praca ma charakter autokrytyczny i autorefleksyjny, by nie rzec retrospekcyjny, bowiem Autorka wraca w niej do swych poprzednich badań związanych z tożsamością aktorów, ale zadaje już pytania z metapoziomu – dotyczące kwestii narzędzi badawczych, a szerzej możliwych i skutecznych metod badania poczucia tożsamości obecnych w ramach nauk społecznych i humanistycznych, w tym szczególnie psychologii (dobry, krytyczny ich przegląd w części I).

W pozostałych, wybranych pracach można: poznać ciekawe wykorzystanie koncepcji słynnego antropologa kulturowego C. Geertza do zrozumienia koncepcji jaźni obecnych w wybranych kulturach (na Bali, Jawie, w Maroko) i zestawienie perspektywy kulturowej/międzykulturowej ze znanymi koncepcjami psychologicznymi i filozoficznymi (*Kulturowo-językowe formy koncepcji jaźni*, 2012); zrozumieć związek między kryzysem tożsamości a kryzysem kultury współczesnej (artykuł *Kryzys tożsamości a kryzys kultury* z roku 2012); zauważyć, iż Autorka, co cieszy, z dużą łatwością/biegłością i niekonwencjonalnie, sięga do klasyków psychologii – Allporta, Masłowa, Diltheya, Maya, Dąbrowskiego – w celu zgłębienia problematyki z tak złożonego poznawczo obszaru jak socjologia wiedzy (*Prawdziwa tożsamość i fałszywa samowiedza*, 1995).

Habilitantka jako główny obszar swoich zainteresowań badawczych obecny w dorobku naukowym określa tożsamość jednostki na tle społeczno-kulturowym, a pozostałe trafnie sprowadza do 4 grup: tożsamość jako zjawisko psychokulturowe, cechy współczesnej tożsamości, metodologiczne paradygmaty badań jakościowych oraz emocje jako stany naturalne versus osobowe. I tu warto zauważyć, iż jest to dorobek spójny wewnętrznie, zdradzający logikę naukowego rozwoju Autorki i oscylujący konsekwentnie wokół idei i koncepcji tożsamości. Nawet problematyka badań jakościowych i emocji pośrednio lub bezpośrednio nawiązywała do idei koncepcji tożsamości i idei ja. Przy okazji tej pierwszej autorka skupiła się na możliwościach i metodach badania poczucia tożsamości u aktorów.

Reasumując: Choć Habilitantka nie może pochwalić się znaczącym dorobkiem o zasięgu międzynarodowym, ani licznymi publikacjami w „mocnych” pismach krajowych, to monografia z 1996 roku była dwukrotnie recenzowana (w 1998 i 2008), 9-krotnie cytowana, a w oparciu o nią powstały dwie rozprawy doktorskie (2008, 2012). Pozostały dorobek zdradza interdyscyplinarne zacięcie i zdolność Autorki do łatwego aplikowania posiadanej wiedzy do rozwiązywania aktualnych problemów społeczno-kulturowych oraz dylematów obecnych w szczegółowych dyscyplinach nauk społecznych i humanistycznych. Cieszy w nim wrażliwość na specyfikę ponowoczesnych czasów, liczne odniesienia do prac badaczy polskich oraz konsekwencja w realizowaniu oryginalnych pasji badawczych.

Ocena: (umiarkowanie) pozytywna

4. Ocena działalności dydaktycznej, organizacyjnej, popularyzatorskiej, w zakresie współpracy międzynarodowej oraz innych dokonań

Działalność dydaktyczna Habilitantki jest i wyjątkowo intensywna, i wykazuje szerokie spektrum tematyczne. W trakcie swego zatrudnienia posiadała bowiem trzy różne naukowe afiliacje (psychologia, socjologia, antropologia kulturowa), była też wykładowczynią 6 uczelni oraz nauczycielem kontraktowym psychologii. Habilitantka prowadziła zajęcia/wykłady z wielu różnych przedmiotów/specjalności psychologicznych: od historii psychologii i psychologii rozwojowej, poprzez psychologię osobowości, poznawczą, metodologię, po psychologię sądową, społeczną i biznesu. To z jednej strony odważne i godne podziwu, z drugiej należy zadać pytanie, czy można być, w dobie nomen omen (po)nowoczesnej specjalizacji, we wszystkim dobrym...?

Habilitantka podaje, iż była promotorem 84 prac licencjackich, recenzentem licencjatów i prac magisterskich (UMCS), promotorem 97 licencjatów i 60 prac magisterskich (WSH-E) oraz nieformalnym konsultantem 2 prac doktorskich.

Jako biegły sądowy współpracowała z Sądem Okręgowym i Rejonowym oraz Prokuraturą. Popularyzowała wiedzę psychologiczną w postaci programu edukacji prozdrowotnej w Lublinie, współpracy ze stowarzyszeniami i TVN. Uczestniczyła w pracach Komisji Egzaminu Dyplomowego i Rady Naukowej pisma psychologicznego.

Wygłosiła referaty na 43 konferencjach, 26 polskich, 13 międzynarodowych i (jedynie!) 3 zagranicznych (Francja, Ukraina, Rosja). Za cenny i produktywny (obecne odniesienia w wielu miejscach Jej dorobku), można uznać kontakt naukowy (współpraca?) z prof. R.L. Écuyerem z Kanady. Niestety Habilitantka nie przedstawia w dokumentach jej szczegółów: spektrum badawczego, Jej udziału w pracach, czasu trwania prac etc.

Reasumując: intensywna i niezwykle zróżnicowana praca dydaktyczna (która notabene mogła zajmować Habilitantce większość czasu zawodowego, kosztem innych obszarów pracy...), dobra aktywność konferencyjna w Polsce/języku polskim, ale niewielka zagraniczna, jak na tak duży staż pracy także niewielka aktywność popularyzatorska i organizacyjna oraz nikła współpraca międzynarodowa.

Ocena: (słaba) pozytywna

Podsumowanie i konkluzja:

W związku z tym, iż oceny cząstkowe wynikające z przedstawionych powyżej szczegółowych wniosków, we wszystkich trzech zakresach:

– osiągnięcia naukowego stanowiącego podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego,

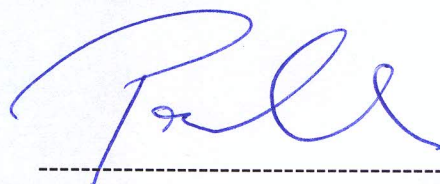
– pozostałego dorobku naukowego po otrzymaniu stopnia doktora,

– działalności dydaktycznej, organizacyjnej, popularyzatorskiej, w zakresie współpracy międzynarodowej oraz innych dokonań

są pozytywne, a ocena kluczowej dla konkluzji rozprawy habilitacyjnej nie jest nawet ograniczona dopiskiem „umiarkowanie” czy „słaba”, stwierdzam, iż osiągnięcia w zakresie

aktywności naukowo-badawczej (ze szczególnym uwzględnieniem osiągnięcia naukowego stanowiącego podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego), organizacyjnej i współpracy międzynarodowej, jak również dorobek dydaktyczny i popularyzatorski Wnioskodawczyni dr Jolanty Kociuby, spełniają kryteria określone w art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.) oraz w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. Nr 196, poz. 1165) (w odniesieniu do obszaru nauk społecznych).

W mojej opinii zatem, dorobek naukowy, jak również dydaktyczny i organizacyjny, Jolanty Kociuby wnosi istotny wkład w rozwój psychologii i stanowi wystarczającą podstawę do nadanie dr Jolancie Kociubie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki o poznaniu i komunikacji społecznej.

Dr hab. Andrzej Pankalla